

(10) Čína a Západ – konstruování identity

Náboženství v Číně

náboženství = *zongjiao* 宗教

Oldřich Král:

U Konfucia šlo o naprostou nedotčenost náboženským zájmem. Tradiční náboženství se v Číně záhy rozpadla, právě tak jako jakýkoliv ucelenější systém mytologický. Kromě běžných animistických pověr zůstaly živé jen lokální rituály, především rituály pohřební, ale bez zvláštního odkazu k dimenzi náboženské. Filozofický rozum neživila vzpoura vůči ideji náboženské. Ta už nebyla.

Konfucius:

Mistr nikdy nemluvil o zázracích, o siláckých kouscích, o nepravidelnostech v přírodním koloběhu nebo o nadpřirozených bytostech.

Ji Lu se tázal, jak má člověk sloužit duchům a bohům. Privil Mistr: „Jak můžeš sloužit duchům, když dosud neumíš sloužit lidem?“ Ji Lu se potom odvážil otázky o smrti. Privil Mistr: „Jak se můžeš něco dovědět o smrti, dokud nic nevíš o životě?“

Fan Chi se tázal po moudrosti. Privil Mistr: „Moudrý budiž zván ten, jenž opatřuje svým poddaným to, co jim po právu náleží, kdo uctívá duchy a božstva a udržuje je v povzdálí.“

→další zdroje představy o nenáboženskosti čínské kultury:

– jezuité, Max Weber, většina moderní sinologie až do posledních desetiletí

Max Weber (1864–1920)

Pravou cestou ke spáse [v konfucianismu] je přizpůsobit se věčným nadbožským řádům světa – dao – čili sociálním požadavkům soužití plynoucím z kosmické harmonie, především se tedy uctivě zařadit pod pevný řád světské moci. Odpovídajícím ideálem jedince bylo utvářet své Já ve všestranně harmonicky vyváženou osobnost.

V protestantismu naopak podle Webera radikální rozdíl mezi Bohem a zkaženým světem měl za následek „skutečně nekonečný úkol racionálně si podrobit a ovládnout svět, tj. racionální, objektivní ‘pokrok’. Tento úkol racionální transformace světa stojí v kontrastu vůči konfuciánskému přizpůsobení se světu“.

→ Vylučování, marginalizace náboženství v čínské kultuře:

lidová kultura vs. kultura elitní – tato dichotomie dosud silně poznamenává náš pohled na čínskou kulturu (malá tradice vs. velká tradice)

jezuita Louis Le Comte (konec 17. století):

Co Číňané potřebují, pokud jde o objekt uctívání, je něco, co ohromí jejich smysly. Nádherné ozdoby, zpěv, procesí, zvuk zvonů a hudebních nástrojů v církevních obřadech – to je to, co odpovídá jejich vkusu.

Li Yih-yuan (současný badatel):

Ideál harmonických mezilidských vztahů patří k nejhluběji zakořeněným rysům čínské civilizace a pravděpodobně je také příčinou toho, že v čínské společnosti se stále udržují různé formy autoritativní patriarchální rodiny a kult předků. Značnou popularitu si udržují také různé formy uctívání nadpřirozených sil úzce související s kultem předků. Toto vše vytváří systém mezilidských vztahů, jenž se dotýká nejen koexistence lidí na zemi, ale také harmonicky spojuje přirozený svět se světem nadpřirozeným. Tento systém harmonie a rovnováhy není ničím menším než osou, která propojuje velkou a malou tradici. V tzv. velké tradici je kladen větší důraz na abstraktní koncepty, zatímco malá tradice věnuje větší pozornost rituálnímu jednání, nicméně v základě jsou obě společného původu, obě jsou různými stranami téže mince.

„Harmonie“ (hexie 和谐):

Zhongyong („Realizace vyváženosti“):

Když ještě není vzbuzena radost ani hněv, smutek ani veselost, nazývá se to vyváženost (zhong 中). Když jsou vzbuzeny, ale jsou uměřené, nazývá se to harmonie (he 和). Vyváženost je velikým kořenem, [ze kterého vycházejí všechny lidské aktivity]. Harmonie je cesta (dao 道), které se mají všechny lidské aktivity držet. Je-li dosaženo vyváženosti a harmonie, zaujmají Nebe a Země své pravé místo a všechny věci a bytosti řádně prospívají.

Xunzi:

Vliv hudby na člověka je hluboký a proměny, které hudba v člověku způsobí, mohou být náhlé. Pokud je hudba vyvážená, lid bude harmonicky fungovat a nebude mít sklon ke vzpurnosti a chaosu. Pokud je hudba vážná a vznešená, lid bude jednotný. Pokud bude lid harmonický a jednotný, armáda bude silná, města budou bezpečně hájena a nepřátelské státy si netroufnou je obklíčit a napadnout. Když dávní vládci chtěli pozvednout armádu k válečné kampani, nejprve sjednotili lid. Kdyby luk a šíp nebyly správně nastaveny, ani veliký lučištník Yi by nezasáhl cíl. Kdyby šest koní nebylo v harmonii, ani veliký vozataj Zhaofu by nikam nedojel. Kdyby nadřizení a lid nebyli navzájem loajální a oddaní, ani velcí králové Tang a Wu by nedosáhli vítězství.

Pokud je smysl pro náležitost použit k rozdělení lidí do společenských vrstev, výsledkem je harmonie. Pokud existuje harmonie mezi společenskými vrstvami, výsledkem je jednota. Výsledkem jednoty je síla, výsledkem síly je moc. Výsledkem moci je stav, kdy není nic, co by nemohlo být přemoženo.

Pán ze Shangu:

Proto tvrdím, že pokud jsou uplatňovány těžké tresty, které zasáhnou celou rodinu, lidé si netroufnou provinit se a žádné tresty nebudou vlastně potřeba. Dávní králové nepopravovali lidi, nemrzačili je useknutím chodidel a nevypalovali jim cejch na tvář proto, že by lidi chtěli zraňovat, nýbrž proto, aby zamezili zločinům a zastavili přestupky. Není lepší způsob, jak zamezit zločinům a zastavit přestupky, než těžké tresty. Pokud jsou tresty těžké a není před nimi úniku, lidé si netroufnou provinit se a ve státě nebude nikdo trestán.

Hu Jintao:

Čína bude sledovat vědecký náhled na rozvoj (*kexue fazhan guan* 科学发展观), což činí společenský rozvoj orientovaným na lidi, všeobsáhlým, rovnovážným a trvale udržitelným. Budeme tvrdě pracovat, abychom dosáhli náležité rovnováhy rozvoje města a venkova, rozvoje jednotlivých regionů, ekonomického a společenského rozvoje, rozvoje člověka a přírody a domácího rozvoje a otevírání se navenek. To je rovněž zakořeněno v kulturních tradicích čínského národa.

Harmonická společnost (*hexie shehui* 和谐社会)

Wo bei hexie le. 我被和谐了。 = Byl jsem zharmonizován.

Náboženství v Číně, tj. „malá tradice“

5 institucionalizovaných tradic: konfucianismus, buddhismus, taoismus, křesťanství, islám

Tři učení (*san jiao* 三教) – konfucianismus, buddhismus, taoismus

„Lidové“ náboženství – integruje tradice indiv. spásy, morálních požadavků, techniky posednutí duchem, obřady vázané na rodinné (rodové) vztahy, komunální kultury (lokální božstva a světci)

Státní kultury.

Rozdíl mezi institucionalizovanými tradicemi a „lidovými“ tradicemi často neostrý (Guandi – uctíván i v taoismu a buddhismu)

Existence svatých (kanonických) textů a „církve“ (profesionálních kleriků) – základní rozdíl mezi institucionalizovaným a „lidovým“

Vše spojuje sdílená kosmologie:

- neoddělitelnost hmoty a ducha (vše je *qi*)
- kosmos jako organický systém proměňující se podle pravidel (*yinyang*, 5 fází, 8 trigramů, interakce *ganying* 感应)
- veškerá realita má duchovní sílu (*ling* 灵), kterou lze pročišťovat, zlepšovat - sebekultivace, umístění v prostoru (*fengshui* 风水)
- mrtví se stávají duchy a bohy (*shen* 神, *gui* 鬼)
- s božskými silami lze v tomto prostoru kulticky komunikovat (modlitby, oběti...)
- rituální specialisté (profesionální klerici) – píší texty, legitimizují lokální tradice (integrace do rámce Tří učení).
- sdílená morálka (artikulovaná lokálními autoritami, žánr *shan shu* 善书)

Tři učení:

- institucionalizované, ale rovněž roztržštěné
- předávání tradice určitých praktik (jak udržet božstva a kosmický řád v harmonickém stavu) – spíše než zajišťování spásy laikům
- náboženství orientované na jednotlivé chrámy (centra místních komunit)

Komunity

- sociální = náboženské

Typy komunit:

1) askriptivní – a) teritoriální, b) rodinné (rodové), c) korporace, cechy

2) dobrovolné – individuální spása a duchovní praxe; různorodé aktivity (přednášky až trans)

- zde se může objevit apokalyptická eschatologie → milenaristická hnutí

Příklad ze současnosti – „qigongová horečka“

Náboženství a stát

- ortodoxní vs. heterodoxní (*zheng* 正 vs. *xie* 邪) – odráží náboženský rozměr tradičního čínského státu (teokracie?)

- předpoklad liturgické kontinuity od císaře po poslední vesnici – hlavní kohezní prvek pozdního císařství (zničeno reformismem první pol. 20. stol.)

- stát nábožensky *pluralistický*, ale zároveň *netolerantní* – měřítkem není ortodoxní nauka, nýbrž schválení státem (dané konformitou s náboženskými institucemi státu)

- státní kultury (plus kontrola a regulace ostatních kultů)

císař – Nebe a Země a další kosmická božstva

vysocí úředníci – kult nejvýznamnějších konfuciánských „svatých“ (Konfucius, Guandi)

místní úředníci – místní božstva

(Městský bůh (*chenghuang* 城隍) – ekvivalent místního úředníka (vybírání daní, administrace božské spravedlnosti, udržování veřejné morálky; guvernér města – touha být po smrti jmenován bohem města)

Inkluze a represe:

- lokální kultury mohly být zařazeny do oficiálního registru kultů (*sidian* 祀典)

- nebo mohly být prohlášeny za „zvrhlé kultury“ (*yinsi* 淫祀) nebo „heterodoxní tradici“ (*xiejiao* 邪教); i tak ale byly běžné – represe spíše taktický prostředek vyjednávání s místní komunitou

- skutečný problém spásitelská hnutí – ta označována jako *xiejiao* 邪教

Nehanská etnika (Ujguři, Tibetané apod.) – samospráva pod dohledem

Př.: císař a dalajláma: pol. – pán a vazal; náb. – patron a kněz

Reformismus

Tj. reformismus orientovaný na západní vzory

Reformismem zasažena i samotná Tři učení: vnitřní tendence k antiklerikalismu (rozmach laických hnutí), unifikační snahy, vznik asociací (celonárodní organizace).

Křesťanství jako normativní model (a vědecký racionalita jako organizační princip) – protestantský model (texty, omezení rituálu, unifikace institucí, důraz na laiky, charita, křesťanstvím ovlivněné liturgické modely – nedělní bohoslužba) – vše v příkrém kontrastu vůči tradičnímu modelu služby místní komunitě (nyní se vyžaduje aktivní plná participace)

Zvyšující se (a proměňující se) tlak státu – náboženství má sloužit jeho potřebám – hned po 1911.

- „svoboda vyznání“ jako problematický model

Po roce 1949

- svoboda vyznání; svoboda vykonávat náb. aktivity vykázána do nitra chrámů a kostelů

- sjednocená fronta (Oddělení sjednocené fronty *tongzhan bu* 统战部)

- náboženství obětí řady politických kampaní

- patriotické asociace

- „teorie spolupráce“ (*xietiao lun* 协调论) vs. „teorie adaptace“ (*shiying lun* 适应论)

Článek 36 Ústavy ČLR (výťah):

Občané ČLR mají svobodu náboženského vyznání. Žádná státní instituce, společenská organizace nebo jednotlivec nesmí nutit jiného občana věřit nebo nevěřit v náboženství, ani nesmí diskriminovat občany, kteří jsou věřící, nebo kteří jsou nevěřící. Stát ochraňuje legitimní náboženské aktivity. Nikdo nesmí použít náboženství k aktivitám, které ruší společenský řád, škodí zdraví občanů, nebo kladou překážky národnímu vzdělávání.

Sekularizované tradice:

- čínská medicína, bojová umění, sezení v meditaci, *qigong*
- sekularizovaná podoba starších tradic, „národní esence“